

דף שבועי

בס"ד

פרשת חיי שרה, תשפ"ה, מספר 1594

בין רבקה אימנו, ירון מאור ועוז דוידאן

תומר גרינברג

המועמדים לשידוך (רבקה, יעקב ומשה) באקט שניתן להתפרש כמעין מבחן אופי. לכן גם קריטי שבכל שלושת הסיפורים הגבר והאישה ייפגשו בבאר ללא כל תיווך: הגבר מגיע לבדו ממרחק, והאישה נמצאת שם בלי אביה. רק כך מתאפשר להם לעמוד האחד על טיבו של השני באופן בלתי אמצעי, ובתנאי החיים האמיתיים. כך מתגלה נדיבותה של רבקה במבחן הגמלים, כך מתבררת אהבתו של יעקב הגולל את האבן הכבדה מעל פי הבאר, וכך מתבלט האומץ המוסרי של משה המתעמת עם הרועים החצופים.

מכנה משותף זה ניתן לחידוד נוסף. בשלושת סיפורי השידוך, בן הזוג העומד למבחן נדרש למאמץ אנושי מופלא, כמעט על טבעי.

בסיפור יצחק ורבקה, כשעבד אברהם מגיע לחרן, הוא מתכנן מבחן:

וְהָיָה הַנֶּעֱרָר אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיָה הֵטִי נָא כֶּדֶף וְאֶשְׁתֵּיהּ וְאָמְרָה שְׂתֵיהּ וְגַם גְּמִלֶיךָ אֲשֶׁקָה אֹתָהּ הַכַּחֲתָ לְעֶבְדְּךָ לְיִצְחָק וְנָה אֲדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָי (בר' כד:יז).

בהמשך אנחנו נוכחים שהנערה, רבקה, אכן עומדת במבחן במלואו: "וְתִכַּל לְהִשְׁקֹתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגִמְלֶיךָ אֲשָׂאב עַד אִם כָּלּוּ לְשִׁתְּךָ" (שם פס' יט).

אם אנו קוראים את תיאור המבחן בנינוחות, הרי זה משום שאיננו מכירים גמלים. ניעזר בדברי האגרונום עמוס רובין:

לרבקה אמנו הייתה עבודה רבה בהשקיית הגמלים ... בהנחה שכל גמל שתה רק 50 ליטר, שזה המינימום הנדרש אחרי מסע ארוך, הייתה רבקה זקוקה להעלות מהבאר לפחות 500 ליטר מים כדי להשקות את עשרת הגמלים!⁴

גם אם נניח שהגמלים לא היו צמאים מאוד, ברור שרבקה נדרשה פה למאמץ מפרך במיוחד; כנראה לשאיבה של מאות ליטרים. מה שמתואר בתורה בפסוק אחד, עבור רבקה הנערה הייתה זו פעולה מאומצת מאוד שנמשכה זמן רב. האם מדובר בנס?

בלשון התורה אין מוזכר נס. גם חז"ל והמפרשים אינם מתארים זאת כנס. להפך, הם משבחים את רבקה על זריזותה ורוב חסדה.⁵

חז"ל מציינים כי "שלושה נזדווגו להם זיווגיהם מן הבאר: יצחק, יעקב ומשה" (שמות רבה א). כאשר מתבוננים היטב בשלושת הסיפורים האלה – יצחק ורבקה (בר' כ"ד), יעקב ורחל (בר' כ"ט), משה וציפורה (שמ' ב') – אפשר להיווכח שהדמיון ביניהם רב. הבה נתבונן בדגם הסיפורי החוזר בכולם:

- גבר יוצא לארץ נכר.
- הוא פוגש נערה ליד הבאר, כשהיא ללא אביה.
- אחד הצדדים עוזר לשני להשקות את בהמותיו מהבאר.
- הנערה ממחרת לביתה לבשר למשפחתה על המפגש.
- עורכים סעודה בביתה לכבוד הגבר.
- לבסוף מתקיימים אירוסין.

מה מיוחד בבאר, שהיא מזמנת סביבה כמה וכמה שידוכים מקראיים?

הרב אלחנן סמט הציע שהדבר קשור לתפקידה החשוב של הבאר בימי קדם.² הבאר היא משאב ציבורי חיוני לחיים, משאב שהכול צריכים לו – גברים ונשים, מקומיים וזרים. משאב ציבורי כזה הוא בהכרח מוקד ללחץ ולקונפליקטים. לפיכך, ההתנהלות סביב הבאר מהווה עדות אופי כבדת משקל.³

אמיתותו של פירוש זה ניכרת מהמשותף לשלושת הסיפורים. בכולם נוצר מתח או קושי סביב הצורך בשאיבת המים מהבאר, וקושי זה נפתר על ידי אחד

* תומר גרינברג, דוקטורנט במחלקה לתנ"ך ותלמיד בתוכנית הדוקטורנטים של המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן. tommer.greenberg@biu.ac.il

1 רוברט (אורי) אלטר היה הראשון שהראה את הדגם הסיפורי המשותף לשלושת הסיפורים. ראו בספרו: **אמנות הסיפור במקרא** (תשמ"ח), עמ' 66-73. אלטר סקר גם דגמים סיפוריים נוספים במקרא (למשל, הקדשתם של משה, ישעיהו וירמיהו לנביאים). את הדגמים הסיפוריים האלה כינה אלטר "סצנות דפוס מקראיות". אלטר הראה כי בסיפורי השידוך ליד הבאר, אופי המפגש שם מרמז לאופי הזיווג שעתיד לצאת מהמפגש הזה.

2 הרב אלחנן סמט, **עיונים בפרשת השבוע: בראשית-שמות**, סדרה שנייה, עמ' 128.

3 מעניין לחשוב מהי ה"באר" האקוויוולנטית של ימינו. ייתכן שאוטובוס בין עירוני העמוס בנוסעים מהווה סוג של באר מודרנית; כולם רוצים לשבת, אך לפעמים אין די מושבים. סיטואציה כזו מהווה מבחן אופי, המבחין היטב בין זה המניח חפצים בכיסא שליידו תוך התעלמות מהמצוקה הכללית באוטובוס, לבין זה המוכן לעמוד במשך הנסיעה כולה כדי לפנות מקום ישיבה לאדם מבוגר.

4 עמוס רובין, "גמליו של אברהם אבינו – מבט היסטורי", **דף שבועי לפרשת חיי שרה תשע"ז** (מספר 1196).

5 במדרש רבה נאמר שהמים עלו לקראתה בדרך נס. אבל ראו רמב"ן לפסוק יז, המדייק שדברי המדרש אינם אמורים ביחס למה ששאבה רבקה עבור הגמלים. כלומר,

להיאבק בדוב קוטב כדי להציל את ילדיה, ובארה"ב הצליח נער בן 16 להרים מכונית מצידה האחד כדי לחלץ אדם שנקלע תחתיה.⁷

זה מקרוב, ביום הטבח הנורא בשמחת תורה תשפ"ד, התווספו לרשימה סיפורי גבורה רבים, כמו זה של ירון מאור מקיבוץ ניר עוז, שהתמודד מול עשרות מחבלים במשך שעות ומתוך עמדת נחיתות, וכמו סיפורו של עוז דוידיאן ממושב פטיש, שנסע 15 פעמים הלך ושוב תחת אש כדי לחלץ אנשים מהתופת.

ייתכן שזה מה שעושה אנשים גדולים לכאלה. בכולנו טמונים כוחות אדירים. במצבי קיצון, מתעוררת בנו מוטיבציה עזה ואנחנו מסוגלים להרבה יותר מהסטנדרט שלנו. אך לאנשים גדולים במיוחד יש **רצון גדול ועקבי**, ולכן הם מסוגלים להביא לידי ביטוי את הכוחות האלה גם במצבים שאינם מצבי קיצון.

במקרים שהוזכרו מהשנים האחרונות, אנשים הצליחו לעשות פעולות כמעט על אנושיות לשם הצלת חיים. אך הגדולה היתרה שאנחנו רואים באבות ובאימהות האומה היא, **שהם הצליחו להוציא מעצמם את הכוחות הטמונים בהם, גם מבלי להגיע עד שערי מוות**. ערכים ומידות חיוביים הם שעוררו בהם כוחות עצומים: אצל רבקה – חסד; אצל יעקב – אהבה, ואצל משה – צדק. הערכים האלה היו כה מושרשים אצלם, שבשעת הצורך הם הוציאו מהם כוחות כמעט על אנושיים. זו גדולה מיוחדת במינה.⁸

יהי רצון שנזכה ללכת בדרכם ולהוציא לפועל את הכוחות הטמונים בנו, ולעשות זאת בנסיבות טובות ומשמחות.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

7 ראו בדף הוויקי באנגלית. לתופעה זו הוצעו מספר הסברים פיזיולוגיים, אך נראה שאין לה עדיין הסבר מלא.

8 בהקשר הזה, נזכיר את אחת מדמויות ההוד של דורנו, הרבי מצאנז-קלויזנבורג. פעם ביקש הרבי מכמה חסידים לעשות משהו, והם אמרו "נעשה כל שביכולתנו". השיב להם הרבי: "אתם לא יודעים כמה התחייבתם לי בתשובה הזו, כי אין לכם מושג עד איפה מגיעה היכולת שלכם!". בהקשר זה הוא סיפר על עצמו, שלפני השואה כשהיה מוסר שיעורים, היה מבקש מאחרים להביא לו את הספרים הכבדים לבימה, כי לא היה לו כוח לשאת אותם בעצמו. אבל אז, בימי העברה והזעם, הטילו עליו הרשעים עבודות פרך נוראות, ושם הוא נשא משאות כבדים פי כמה מאותם ספרים. אז התברר לו כמה כוח באמת יש לו.

בסיפור יעקב ורחל, בשעה שראה יעקב את רחל, הוא גולל מעל פי הבאר אבן שכבדה גם עבור שלושה רועים (בר' כט:ח). גם כאן, הדבר אינו מוצג בתורה כנס, ואין כל רמז למעורבות א-לוהית גלויה.

לבסוף, **בסיפור משה וצפורה**, משה רבנו הושיע את הרועות מידי הרועים שחמסו את מימיהן (שמ' ב:יז). בדרך כלל, אדם בודד אינו מעז להתמודד מול כנופיה, אך משה רבנו העז והצליח. אבל האם מדובר כאן בנס? האם שידד ה' את חוקי הטבע? התשובה לשאלה זו שלילית; הדבר מוצג כפעולה אנושית של משה, גם אם כזו הכרוכה בגבורה רבה.

המכנה המשותף של הסיפורים משתלב היטב עם ההסבר של הרב סמט לנחיצות הבאר בסיפורי השידוך: בשלושת הסיפורים, השימוש במי הבאר מצריך פעולה אנושית חריגה של אחד מבני הזוג לעתיד, כזו המעידה על מידותיו ועולמו הפנימי. פעולות אלה אינן מוצגות כניסיות, גם אם הן נראות כמעט על-אנושיות. מה אפוא פשרן, ואיך עלינו להבינן?

כאן כדאי להיזכר בדבריו היפים של הרב חיים שמואלביץ (ראש ישיבת מיר) על גלילת האבן של יעקב:

והנה גם באדם יש כוחות וחושים הנראים לכאורה כעל טבעיים, ובאמת הם כוחות רוחניים טבעיים שהטביע הבורא ית' בנפש האדם, אלא שהם חבויים ונעלמים, וביד האדם להגיע למצב בו הם מתגלים והמעיינות הסתומים נפתחים...

ועל כרחק שבמעשה יעקב לא היה משום שינוי הטבע כלל ועיקר, אלא כן הוא טבע הרוחני שבנפש האדם, שיש בכוחו לגולל אף את האבן הגדולה ביותר אם מייחד הוא את לבו ונפשו עבור הזולת ונותן את תמצית דם לבו כדי להתחסד עם הבריות, כי הכוחות הטבעיים שבאדם תלויים בכוחותיו הרוחניים ומהם הם יונקים את חיותם, וכשהאדם פועל עם כל כוחות נפשו, יש בידו לפעול הרבה למעלה מכוחות אנוש רגילים.⁶

את דברי הרב שמואלביץ על יעקב אפשר להרחיב לכל שלושת הסיפורים שבהם אנו עוסקים. הפעולות של שלושת הצדיקים הללו – רבקה אמנו, יעקב אבינו, משה רבנו – אינן נובעות מחוזק פיזי יוצא דופן, וגם אינן מגיעות מכוחו של נס; הן תולדה של כוח הרצון האדיר המפעם בהם.

התופעה שהרב שמואלביץ עוסק בה, שאדם מסוגל להוציא מעצמו כוחות אדירים במצבי קיצון, מוכרת בעולם בשמה המקצועי **hysterical strength** (מילולית: כוח היסטרי). ישנן עדויות רבות לכך שבמצבי סף מוות אנשים עשויים להוציא מעצמם כוחות הנראים כעל אנושיים. הנה רק שתי דוגמאות שתועדו בשנים האחרונות: בקנדה הצליחה אימא

את עליית המים יש להבין כסימן ראשוני למעלתה של רבקה, אבל לא כנס המייתר את המאמץ האנושי שהיא נדרשה לו.

בדרך אגב נזכיר את דברי הרב שך בנושא. הרב עמד על כך שעליית המים לקראתה של רבקה, לפי המדרש, לא ייתרה את הצורך במבחן. כלומר, גם לפי המדרש נדרש אליעזר לחכות ולראות שרבקה אכן שואבת מים לגמלים. מכאן למדנו, שגם אם רבקה מלומדת בניסים, אין בכך כדי להחליף את המבחן המוסרי, ועדיין צריך לראות שהיא גם בעלת חסד!

6 הרב חיים שמואלביץ, **שיחות מוסר**, מאמר נ"ח, ועיינו גם במאמר ל"ב.